

Äskettäin Eeva Kangasmaa-Minn on julkaissut opiskelijain apuneuvoksi 63-sivuisen kirjasen »Suomen äännehistorian suuntaviivat» (Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 7, 1978). Se on tarkoitettu oheislukemistoksi Rapolan »Suomen kielen äännehistorian luentoihin»; huomiota kiinnitetään olennaisiin seikkoihin ja distinktiivisiin eroihin.

Opetus- ja tutkimustyön ohella Eeva Kangasmaa-Minn on toiminut esim. kirjallisuuskriittikkona ja kääntäjänä. Nuorena maisterina hän suomensi englanninkielistä kaunokirjallisuutta, Yhdysvaltainvuosinaan käänsi englanniksi osia T. I. Itkosen »Suomen lappalaiset» -teoksesta »Human Relations Area Files» -säätiön arkistoja varten. Lingvistiikka ja kirjallisuudentuntemus liittoutuvat tuloksellisesti Eeva Kangasmaa-Minnin artikkelissa »Runo kielimuotona» (Sananjalka 12, 1970).

Tieteellisiä ja henkilökohtaisia yhteyksiä Eeva Kangasmaa-Minn on rakentanut paitsi Yhdysvaltoihin myös esim. Unkariin, jonne hän on tehnyt opinto- ja tutkimusmatkoja. Tieteelliseen järjestötoimintaan hän on osallistunut mm. toimimalla viisi vuotta Suomen Kielen Seuran sihteereinä. Hallintotehtäviä Eeva Kangasmaa-Minnin harteille on kasautunut varsinkin viime vuosina: vuodet 1977 ja 1978 hän oli suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen johtaja, vuoden 1979 alusta hänet valittiin humanistisen tiedekunnan varadekaaniksi. Suomen kielen professori joutuu tietysti osallistumaan monenkinlaiseen yhteisten asioiden hoitoon, juuri nyt esim. tutkinnonuudistuksen suunnitteluun. Oppiaineensa ja laitoksensa henkilökunnalle Eeva Kangasmaa-Minn on ennen muuta avarakatseinen, pitkämielinen ja sydämellinen ystävä.

Virittäjä toivottaa Eeva Kangasmaa-Minnille onnea ja menestystä.

Päivi Rintala

Paneelikeskustelu kielitieteen ja psykologian suhteesta

Suomen kielitieteellinen yhdistys ry. aloitti tämänvuotisen toimintansa järjestämällä Helsingissä paneelikeskustelun, jonka aiheena oli kielitieteen ja psykologian suhde. Kuulijoita oli saapunut paikalle lähes sata siitäkkin huolimatta, että ulkona riehuva lumimyrsky oli varmasti saanut itse kunkin vakavasti harkitsemaan, olisiko etusijalle asetettava tiede vai oma mukavuus.

Yhteensattumien vuoksi oli paneelin jäseniksi lupautuneista psykologeista joutunut jäämään pois kaksi, vt. prof. Valde Mikkonen ja prof. Isto Ruoppila. Näin ollen keskustelijoina olivat hum. kand. Reijo Aulanko (Helsinki), dos. Esa Itkonen (Helsinki), leht. Matti Leiwo (Jyväskylä), fil. kand. Pekka Lehtiö (Helsinki) ja prof. Olli Välikangas (Helsinki). Lisäksi oli fil. lis. Pekka Arinen (Helsinki) lähettänyt alustuspuheenvuoronsa kirjallisena. Puheenjohtajana toimi prof. Kalevi Wiik (Turku).

Avauspuheenvuoroissaan paneelin jäsenet selvittelivät omaa käsitystään kielitieteen laadusta ja asemasta. Aluksi Pekka Lehtiö totesi, etteivät psykologit yleensä pyri tutkimaan kielisysteemissä vallitsevia lainalaisuuksia pelkästään kielenkäyttöä tarkkailemalla vaan tutkimalla kieltä osana ihmisen koko käyttäytymistä. Kieltä ei siis eristetä, koska ilmiöiden selittämisessä olennaisesti vaikuttava konteksti mahdollisesti löytyy kielen tuottamista ja tunnistamista säätelevistä psykologisista prosesseista.

Esa Itkonen puolestaan totesi kielitieteen olevan autonominen tiede. Psykologian hän katsoi jakautuvan kahteen päätyyppiin, toisaalta kokeelliseen psykologiaan ja toisaalta symbolisten prosessien käsittelyn yleisteoriaan perustuvaan »tietokoneanalogiaan». Näiden tuntemuksen hän arveli hyödyttävän kielitiedettä, koska mm. metodiikan eksaktiudessa lingvisteillä on empiiristen tieteiden harjoit-

tajilta paljon opittavaa. Toisaalta kuitenkin kielitieteen tavoitteet poikkeavat psykologian tavoitteista, eikä erilaisten kielioppimallien voi katsoa olevan sellaisenaan upotettuina psykologisiin prosesseihin. Mallit tietysti voidaan ainakin hypoteettisesti abstrahoida näistä, mutta kysymys siitä, millainen kielioppi heijastaa psykologista todellisuutta, on vielä vastausta vailla.

Reijo Aulanko esitti yhteenvedon Yhdysvalloissa tehdyistä kokeista, joissa apinoita oli opetettu käyttämään ihmisten kieleen rinnastuvia symbolisia viestintäjärjestelmiä. Koska aiemmat kokeet ovat osoittaneet, että äännöskielen tuottaminen on apinoille lähes mahdotonta, on äännejärjestelmän asemesta alettu käyttää mm. viittomakieltä ja erilaisia konkreettisia merkkisysteemejä. Aulanko toteaa, että apinoiden (simpanssien, orangien ja gorilloiden) hallitsema »kieli» näyttää sisältävän monia piirteitä, jotka on katsottu ihmiskielen tyypillisiksi tunto-merkeiksi. Näin ollen voidaan ainakin periaatteessa pitää mahdollisena, että apinoiden kieltä tutkimalla voidaan saada tietoa myös ihmisen kielijärjestelmästä, joissakin tapauksissa jopa helpommin kuin ihmisten kielenkäyttöä tutkimalla, koska vasta »puhumaan» opettelevan apinan käyttämä systeemi ei ole niin mutkikas kuin ihmisen pitkälle kehittynyt viestintäjärjestelmä.

Matti Leiwo korosti avauspuheenvuorossaan, että kielenkäyttöä voidaan melko pitkälti selittää pragmaattisista edellytyksistä. Vaikka kielitiedettä täytyykin pitää ainakin osittain autonomisena, on selityksiä käytännössä etsittävä myös ihmisen biologisesta, psykologisesta ja kognitiivisesta ympäristöstä. Näin ollen myös kielitiede ja psykologia voisivat hyödyttää toisiaan. Tämän on kuitenkin käytännössä tehnyt vaikeaksi mm. se, että kielitieteilijöiltä ja psykologeilta puuttuu yhteismitallinen terminologia.

Olli Välikangas viittasi Roman Jakobsonin tunnettuihin lastenkieltä ja afasiaa käsitteleviin tutkimuksiin ja toteaa niiden

tuoneen runsaasti arvokkaita näkökohtia kielenkäytön muotoja selittäviin teorioihin. Koska psykologisilla ja neurologisilla prosesseilla on kiistämättä osuutensa kielellisten ilmausten tuottamisessa ja tunnistamisessa, olisi näitä pyrittävä käyttämään hyväksi vaikkapa »ikkunana kielen taakse». Vaikka aivojen sähkökemialliset reaktiot sitten jätettäisiinkin taustalle, ei niiden tuntemisesta varmasti koituisi haittaa kielitieteen autonomisuutta tähdentävälle tutkijallekaan.

Pekka Arinen toi alustuksessaan esille sosialistisissa maissa, erityisesti Neuvostoliitossa vallitsevan näkemyksen, jonka mukaan psykologivistiikka olisi nähtävä osana yleistä inhimillistä toimintaa ja sen perustavia filosofisia ja yhteiskuntateoreettisia Aspekteja käsittelevää teoriaa. Kieli ei siis elä omaa elämäänsä, vaan se on kiinteästi sidoksissa käyttäjiinsä ja käyttötärpeisiinsä. Tämän näkökulman vuoksi neuvostoliittolaiset teoreetikot (etenkin A. A. Leontjev) pyrkivät korostamaan kielellisen viestinnän sekä sosiaalisia että persoonallisia Aspekteja.

Alustusten jälkeen myös yleisöllä oli tilaisuus osallistua keskusteluun. Puheenvuoroja käyttivät mm. Fred Karlsson, Mikko Korhonen, Osmo Mäkeläinen ja Risto Tuomikoski. Varsin innokkaasti pohdittiin sitä, kuinka kielitieteilijöiden tulisi suhtautua apinoiden kieleen ja sen hyödyntämiseen ihmisen kommunikaatiojärjestelmän luonteen selvittämiseen tähtäävissä tutkimuksissa. Voidaanko apinoiden kieltä pitää saman systeemin yksinkertaisempana muunnoksena vai täytyykö se katsoa vain mutkikkaaksi ärsyke/reaktio -järjestelmäksi? Jälkimmäisen selityksen yhteydessä olisi tietysti pohdittava sitäkin, eikö ihmistenkin kieltä loppujen lopuksi voisi pitää sellaisena. On mahdollista, että ihminen on päätnyt käyttämään äännöskieltä sen vuoksi, että hänen ääniväylänsä on — kenties sattumalta — kehittynyt tähän tarkoitukseen sopivaksi. Tällä tavoin ihmislaji on voinut sopeutua ympäristöönsä uudella tavalla ja säilyttää mahdollisuutensa pysyä hengissä. Kieli-

hän tekee mahdolliseksi mm. monia sellaisia yhteistyömuotoja, joihin eläimillä ei ole edellytyksiä.

Keskustelun kuluessa viitattiin useaan otteeseen siihen, että kielelliset rakenteet ovat yhteydessä kognition. Ihmisen henkinen kapasiteetti ei ole rajaton, ja ainakin silloin, kun pyritään laatimaan psykologista todellisuutta vastaavia kielenkuvausmalleja, olisi tähän kapasiteettiin liittyvät ominaispiirteet ja rajoitukset otettava huomioon. Psykolingvistiikan alalla on voimakkaita suuntauksia, jotka tähtäävät kielisysteemin havainnollistamiseen mm. visuaalisin keinoin sen sijaan, että pyrittäisiin lähtemään liikkeelle vokaalis-auditorisen kanavan suomista mahdollisuuksista. On tilanteita, joissa puhe ja kuulohavainnot on joka tapauksessa sivuutettava, esim. opetettaessa kieltä syntymästään saakka kuuroille henkilöille, ja on täysin mahdollista, että puheen tuottamisessa ja tunnistamisessa primaaria onkin jonkinlainen yleinen merkkiajatte-

lu, joka ei välttämättä edellytä kielellisiä symboleja vokaalis-auditorisessa mielessä lainkaan.

Lähes poikkeuksetta kaikki keskusteluun osallistuneet korostivat sitä, että olisi tärkeää suoda psykologeille ja lingvisteille mahdollisuus esim. seminaarityyppisessä työskentelyssä tutustua yksityiskohtaisemmin toistensa tutkimusmetodeihin ja ongelmiin. Yhteisiä kiinnostuksen kohteita voisivat tällöin olla mm. eläinten kielen tutkimus, afasia, viivästynyt puheen kehitys, lasten kielenoppiminen, kuurojen puheenoppiminen, vieraiden kielten oppiminen ja kaksikielisyys. Huomiota kiinnitettiin myös siihen, että kielellisten prosessien opettamiseen liittyvät kysymykset näyttäivät toistaiseksi olleen pitkälti psykologien huolena. Mitä mahtaisikaan merkitä, jos psykologit pystyisivät ratkaisemaan nämä ongelmat kokonaan autonomisen lingvistiikan teorioista ja tutkimustuloksista riippumatta?

Kaisa Häkkinen